

υφισταμένων για την επίτευξη στόχων» (άρθρο 36 §§ 1, 3 και 9 του ν. 2190/1994, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8 του ν. 3260/2004). Ορίσθηκε επίσης ότι έως την επιλογή προϊσταμένων οργανικών μονάδων κατά τις ανωτέρω διατάξεις, καθήκοντα προϊσταμένων θα εξακολουθούσαν, κατ' αρχήν, να ασκούν οι κατά τη δημοσίευση του ν. 3260/2004 προϊστάμενοι ή αναπληρωτές αυτών (άρθρο 38 § 6 ν. 2190/1994).

7. Υπό τα ανωτέρω εκτεθέντα δεδομένα της επίδικης επιλογής Προϊσταμένων Διευθύνσεων και Υποδιευθύνσεων του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ, και ιδίως ενόψει του μεγάλου αριθμού (238) των προς πλήρωση θέσεων προϊσταμένων και του πολλαπλασίου αριθμού των προς τούτο κριθέντων υπαλλήλων (2.128), της χρονικής διάρκειας των οικείων συνεδριάσεων του ΥΣ (άρχισαν στις 15.00 και έληξαν αυθημερόν, στις 19.00 η πρώτη και στις 20.00 η δεύτερη) και των αορίστων αναφορών των από 15.2.2005 και 22.2.2005 πρακτικών του ΥΣ [: «εξέτα[σε] τα στοιχεία των μηχανογραφημένων καταστάσεων της Υπηρεσίας που αποτελούν τα προς κρίση στοιχεία του προσωπικού μητρώου των υπαλλήλων - αιρετών (τακτικού και αναπληρωματικού) μελών του Συμβουλίου κας Λ.Αντ., Κ.Δ. και Αλ.Γ. σε συνδυασμό με τη συγκριτική αξιολόγηση με τους υπολοίπους υποψηφίους ...» (πρακτικό της από 15.2.2005 συνεδρίασης του ΥΣ), «[μελέτησε] τα στοιχεία προσωπικού μητρώου σε συνδυασμό απόλυτο με τις μη/κές καταστάσεις που απεικονίζουν την υπηρεσιακή του κατάσταση [ενν. του κρινόμενου]», «ερευνήσε τα τυπικά και ουσιαστικά προσόντα επιλογής των υποψηφίων, που είχε στη διάθεσή του (άρθρο 8 § 3) σε συνδυασμό με την παρεχόμενη από το νόμο "ευρεία διακριτική ευχέρεια" να εκτιμήσει τα δεδομένα και να αποφανθεί αντικειμενικά και απερίσπαστα» και «προέβη στην επιλογή των υπαλλήλων, που είναι κατά την κρίση του οι καταλληλότεροι για την άσκηση καθηκόντων Προϊσταμένου Δ/νσης & Υποδ/νσης, μετά από συγκριτική αξιολόγηση, την οποία αιτιολογεί επαρκώς κατά περίπτωση» (πρακτικό της από 22.2.2005 συνεδρίασης του ΥΣ)], αναφορών, μάλιστα, οι οποίες αμφισβητήθηκαν εντονότατα από ένα εκ των μελών του ΥΣ, η προπαρατεθείσα κρίση αυτού δεν δύναται, σύμφωνα με τα διδάγματα της κοινής πείρας, να θεωρηθεί ως προϊόν ορθής χρήσεως της διακριτικής εξουσίας της Διοικήσεως και, ειδικότερα, ότι η κρίση αυτή εκώρπη νομίμως ως προς την επιβαλλόμενη από το νόμο σύγκριση μεταξύ όλων των υποψηφίων προς

επιλογή και τοποθέτηση στις επίδικες θέσεις προϊσταμένων, η οποία πρέπει να στηρίζεται προεχόντως σε πραγματική εκτίμηση των στοιχείων των προσωπικών μητρώων όλων των κρινόμενων υπαλλήλων από τα μέλη του ΥΣ (βλ. ΣτΕ 2643-4/2009 [7μ] κ.ά.), διεξαγομένη εντός ευλόγων προς τούτο χρονικών περιθωρίων. Η ουσιαστική αυτή κρίση της Διοικήσεως (ΥΣ), την οποία δεν μπορεί να υποκαταστήσει πρωτογενώς ο ακυρωτικός δικαστής, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι έγινε, στην προκειμένη περίπτωση, με μόνη τη σύνταξη μηχανογραφικών καταστάσεων των κρινόμενων υπαλλήλων, οι οποίες απεικόνιζαν την «υπηρεσιακή τους κατάσταση», ούτε μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι η απαιτούμενη συγκριτική αξιολόγηση μεταξύ όλων των κρινόμενων (2.128 τον αριθμό), η οποία φέρεται να ολοκληρώθηκε σε μία συνεδρίαση του ΥΣ διάρκειας επτά ωρών, απορρέει από την απλή παράθεση στοιχείων «υπηρεσιακής καταστάσεως» αυτών στις ως άνω καταστάσεις ή στα σχετικά ατομικά φύλλα των επιλεγέντων Προϊσταμένων, τα οποία επισυνάφθηκαν στο από 22.2.2005 πρακτικό του ΥΣ. Σε όλα, μάλιστα, τα φύλλα αυτά περιλαμβάνεται η τυπική και αδιαφοροποίητη για κάθε επιλεγέντα διαπίστωση του ΥΣ, ότι διαθέτει τα νόμιμα προσόντα, διά της απλής επαναλήψεως της σχετικής διατυπώσεως του νόμου ως προς τα ληπτέα υπόψη κριτήρια, η οποία θα προσιδίαζε σε οποιονδήποτε κρινόμενο, χωρίς να προκύπτει ότι υπήρξε προϊόν συγκεκριμένης συγκρίσεως των προσόντων του προς τα προσόντα των μη επιλεγέντων (πρβλ. ΣτΕ 3041/2009 [7μ]). Εν όψει τούτων, ο σχετικός λόγος ακυρώσεως, ο οποίος προβλήθηκε από την εκκαλούσα, ήταν βάσιμος και έπρεπε να γίνει δεκτός, η δε εκκαλουμένη, η οποία έκρινε αντιθέτως, ερμήνευσε και εφάρμοσε εσφαλμένα τις διατάξεις του ν. 2190/1994 και ιδίως τη διάταξη του άρθρου 36 § 3 αυτού, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 8 του ν. 3260/2004. Για το λόγο αυτόν, βασίμως προβαλλόμενο καθ' ερμηνείαν του δικογράφου της, η υπό κρίση έφεση πρέπει να γίνει δεκτή και να εξαφανισθεί η εκκαλουμένη απόφαση, δοθέντος ότι η έλλειψη συγκριτικής αξιολογήσεως της εκκαλούσης με τους κατά παράλειψή της επιλεγέντες συνυποψηφίους της αποτελεί λογικό προαπαιτούμενο της αιτιολογίας της παραλείψεώς της, την έλλειψη της οποίας έπληξε με ειδικό λόγο ακυρώσεως ενώπιον του δικάσαντος Διοικητικού Εφετείου, ήδη δε με την κρινόμενη έφεση παραπονείται κατά της απορρίψεως του λόγου αυτού.

ΣτΕ 2617/2015 Γ΄ Τμ.

Πρόεδρος: **Μ. Βηλαράς**, Σύμβουλος.
Εισηγητής: **Δ. Βανδώρος**, Πάρεδρος.
Δικηγόρος: **Ιω. Κοϊμτζόγλου**.

Από την υποχρέωση συμμόρφωσης στις ακυρωτικές αποφάσεις του ΣτΕ δεν κωλύεται η νομοθετική εξουσία να προβαίνει εφεξής, με γενικές διατάξεις, σε νέες ρυθμίσεις που μεταβάλλουν το ισχύον νομοθετικό καθεστώς, το νέο δε αυτό νομοθετικό καθεστώς καταλαμβάνει τις, μετά την ακυρωτική απόφαση, εκκρε-

μείς ενώπιον της Διοίκησης υποθέσεις μόνον όταν το νεότερο νομοθέτημα έχει αναδρομική ισχύ ή προκύπτει ότι ο νομοθέτης δεν ανέχεται εφεξής την εφαρμογή των παλαιών διατάξεων. Αυτά έχουν εφαρμογή και όταν το νεότερο νομοθετικό καθεστώς άρχισε να ισχύει πριν εκδοθεί η ακυρωτική απόφαση.

Σιωπηρή απόρριψη αίτησης για εγγραφή στα βιβλία ασκούμενων δικηγόρων. Η μη εγγραφή πτυχιούχου Νομικής Σχολής πανεπιστημίου κράτους μέλους της ΕΕ για μόνο τον λόγο της μη ακαδημαϊκής αναγνώρισης του πτυχίου του παραβιάζει τις διατάξεις των άρθρ. 45 και 49 ΣΛΕΕ. Εφαρμοστέο διαχρονικό δίκαιο του Κώδικα Δικηγόρων.

3. Στη Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) ορίζεται στο μεν άρθρο 45 (πρώην άρθρο 39 ΣΕΚ) ότι «εξασφαλίζεται η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων εντός της Κοινότητας», στο δε άρθρο 49 (πρώην άρθρο 43 ΣΕΚ) ότι «οι περιορισμοί της ελευθερίας εγκαταστάσεως των υπηκόων ενός κράτους μέλους στην επικράτεια ενός άλλου κράτους μέλους απαγορεύονται [...]» και ότι «η ελευθερία εγκαταστάσεως περιλαμβάνει την ανάληψη και την άσκηση μη μισθωτών δραστηριοτήτων [...]».

4. Όπως, ενόψει της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδίως της απόφασης της 13.11.2003, C-313/01, *Morgenbesser*, έχει ήδη κριθεί με την 2770/2011 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας (βλ. ιδίως σκέψη 15 της απόφασης), σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 39 και 43 της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, όπως ίσχυσε μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (οι οποίες έχουν το ίδιο περιεχόμενο με τις παρατεθείσες στην προηγούμενη σκέψη διατάξεις των άρθρων 45 και 49 ΣΛΕΕ) όταν κράτος μέλος της Ένωσης (εφεξής «κράτος υποδοχής») εξετάζει αν θα επιτρέψει σε «κοινοτικό υπήκοο», ακόμη και πολίτη του ιδίου, την άσκηση επαγγέλματος για την οποία, κατά τη νομοθεσία του κράτους αυτού, απαιτούνται προσόντα πιστοποιούμενα με την κατοχή ορισμένου τίτλου, οι αρμόδιες αρχές υποχρεούνται να λαμβάνουν υπόψη τους τίτλους τους οποίους έχει αποκτήσει ο ενδιαφερόμενος σε άλλο κράτος μέλος («κράτος προέλευσης») και οι οποίοι συνιστούν νόμιμη προϋπόθεση για την άσκηση του ίδιου επαγγέλματος στο κράτος εκείνο. Η υποχρέωση αυτή δεν οφείλεται στην εγγενή ακαδημαϊκή αξία των εν λόγω τίτλων ούτε περιορίζει την αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους υποδοχής να καθορίζει το ίδιο τη μορφή, το περιεχόμενο και το επίπεδο της οικείας εκπαίδευσης, καθώς και τα επιθυμητά για το συγκεκριμένο επάγγελμα προσόντα, αλλά στηρίζεται στο γεγονός ότι οι πιο πάνω τίτλοι επιτρέπουν στο κράτος προέλευσης την πρόσβαση στο οικείο επάγγελμα. Γι' αυτό και δεν επιτρέπεται να μη λαμβάνονται υπόψη εξαιτίας ακαδημαϊκών και μόνο (ως προς την αντίστοιχη εκπαίδευση) διαφορών μεταξύ κράτους προέλευσης και κράτους υποδοχής. Αντιθέτως, το κράτος υποδοχής πρέπει σε κάθε περίπτωση να εξετάζει τους εν λόγω τίτλους, να συγκρίνει τις ικανότητες που πιστοποιούνται με αυτούς με τα αντίστοιχα προσόντα που απαιτούνται κατά τη δική του νομοθεσία για το συγκεκριμένο επάγγελμα, και, ανάλογα με το αποτέλεσμα της σύγκρισης, είτε (επί αντιστοιχίας των προσόντων) να επιτρέπει άνευ άλλου την πρόσβαση στο επάγγελμα είτε (επί μερικής μόνον αντιστοιχίας) να αξιώνει από τον ενδιαφερόμενο να αποδείξει ότι έχει συμπληρώσει με άλλους τρόπους τα υπολειπόμενα προσόντα. Αρμόδιο, εξάλλου, για την κρίση αυτή, περί επαγγελματικής ισοτιμίας των τίτλων, είναι, αν δεν έχει θεσπισθεί στο κράτος υποδοχής σχετική διαδικασία, το όργανο του κράτους αυτού στο οποίο έχει ανατεθεί από την οικεία εθνική νομοθεσία η αρμοδιότητα να ελέγχει τη συνδρομή των προϋποθέσεων πρόσβασης στο συγκεκριμένο επάγγελμα. Τα ανωτέρω ισχύουν και στην περι-

πτωση δικηγόρων και ασκούμενων δικηγόρων· και, επομένως, όταν κοινοτικός υπήκοος ζητεί να του επιτραπεί να διανύσει σε κράτος μέλος την πρακτική άσκηση που προβλέπεται στο κράτος αυτό ως προϋπόθεση για την άσκηση του επαγγέλματος του δικηγόρου και επικαλείται προς τούτο τίτλους, τους οποίους έχει αποκτήσει σε άλλο κράτος μέλος και οι οποίοι μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο κράτος εκείνο για την πρόσβαση σε αντίστοιχη δραστηριότητα, η αρμόδια αρχή του κράτους υποδοχής οφείλει, κατά τα προεκτεθέντα, να λάβει υπόψη τους εν λόγω τίτλους και, συνεκτιμώντας τους στο πλαίσιο συνολικής αξιολόγησης της εκπαίδευσης και των εν γένει προσόντων του αιτούντος, να εξακριβώσει αν και κατά πόσον οι γνώσεις που πιστοποιούνται με τους τίτλους αυτούς και τα κτηθέντα στο κράτος προέλευσης προσόντα ή επαγγελματική πείρα, καθώς και η πείρα, την οποία έχει αποκτήσει ο αιτών στο κράτος υποδοχής, πληρούν, μερικώς έστω, τις σχετικές ουσιαστικές προϋποθέσεις που απαιτούνται στο τελευταίο αυτό κράτος. Κατά την αξιολόγηση δε αυτή, το κράτος υποδοχής μπορεί να προβαίνει σε συγκριτική εξέταση των απαιτούμενων από το ίδιο διπλωμάτων με εκείνα του κράτους προελεύσεως, λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, τις διαφορές των εθνικών εννόμων τάξεων, δεν μπορεί όμως να αρνηθεί την ικανοποίηση του σχετικού αιτήματος με μόνη την αιτιολογία ότι πτυχίο νομικής που αποκτήθηκε στο κράτος προέλευσης δεν έχει τύχει ακαδημαϊκής αναγνώρισης στο κράτος υποδοχής (ΣτΕ 513/2015, βλ. και Πρακτικό 8/2013 του Τριμελούς Συμβουλίου του άρθρου 2 του ν. 3068/2002 του Συμβουλίου της Επικρατείας).

5. Αρχικά, στο άρθρο 15 § 1 του νέου Κώδικα Δικηγόρων (ΚΔ - ν. 4194/2013, Α 208/27.9.2013), το οποίο περιλαμβάνεται στο Κεφάλαιο Β΄ αυτού («Απόκτηση δικηγορικής ιδιότητας - άσκηση - εξετάσεις») και ειδικότερα στο Β΄ Τμήμα του εν λόγω Κεφαλαίου («Προϋποθέσεις άσκησης των κατόχων τίτλων πανεπιστημίων της αλλοδαπής και ασκούμενων δικηγόρων της αλλοδαπής»), ορίζονταν τα εξής: «1. Πτυχιούχοι ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της αλλοδαπής μπορούν να πραγματοποιούν άσκηση στην Ελλάδα, εφόσον: α) είναι πολίτες κράτους - μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή άλλου συμβαλλόμενου κράτους της Συμφωνίας για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο, β) είναι κάτοχοι πτυχίου Νομικής Σχολής αναγνωρισμένου ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος των ανωτέρω κρατών και το πτυχίο τους έχει αναγνωρισθεί από τον ΔΟΑΤΑΠ ως ισότιμο και αναγνωρισμένο (sic) με το απονεμόμενο από τις Νομικές Σχολές των ημεδαπών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων».

6. Με το άρθρο 7 § 3 περ. α΄ του ν. 4205/2013 (Α 242/6.11.2013), η περ. β΄ της § 1 του άρθρου 15 του ΚΔ, αντικαταστάθηκε ως εξής: «β) είναι κάτοχοι πτυχίου Νομικής Σχολής αναγνωρισμένου ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος των ανωτέρω κρατών και το πτυχίο τους έχει αναγνωρισθεί από τον ΔΟΑΤΑΠ ως ισότιμο και αντίστοιχο με το απονεμόμενο από τις Νομικές Σχολές των ημεδαπών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων».

7. Ακολούθως, με την υποπαράγραφο ΙΕ.1 της παρ. ΙΕ του άρθρου πρώτου του ν. 4254/2014 (Α 85/7.4.2014), η πιο πάνω διάταξη αντικαταστάθηκε εκ νέου, ως εξής: «β) είναι κάτοχοι πτυχίου Νομικής Σχολής των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων των ανωτέρω υπό (α) Κρατών».

8. Στη συνέχεια, με το άρθρο 2 § 4 του ν. 4285/2014 (Α 191/10.9.2014) ορίστηκε ότι: «α. Μετά την § 1 του άρθρου 15 του ν. 4194/2013, μετά τις περιπτώσεις α΄ και β΄ προστίθεται παράγραφος 1Α ως εξής: «1Α. Για το αίτημα εγγραφής στο Μητρώο ασκουμένων αποφαινεται Επιτροπής Αξιολόγησης, η οποία συγκροτείται με απόφαση της Ολομέλειας των Προέδρων των Δικηγορικών Συλλόγων της Χώρας. Η Επιτροπή αποτελείται από τους Προέδρους των Δικηγορικών Συλλόγων: α) Αθηνών, ως Πρόεδρο, β) Θεσσαλονίκης, γ) Πειραιώς ή τους αναπληρωτές τους και δ) έναν Πρόεδρο άλλου Δικηγορικού Συλλόγου ή τον αναπληρωτή του. ... Στην Επιτροπή μετέχει ως πέμπτο μέλος ο Πρόεδρος του Δικηγορικού Συλλόγου στον οποίο υποβλήθηκε η αίτηση ... Εφόσον πληρούνται οι κατά τα ανωτέρω υπό α΄ και β΄ προϋποθέσεις, η Επιτροπή διερευνά αν τα εν γένει προσόντα του ενδιαφερομένου είναι αντίστοιχα προς εκείνα που κατά τον παρόντα κώδικα απαιτούνται για την εγγραφή πτυχιούχου νομικής ως ασκουμένου. Κατά την κρίση της αυτή λαμβάνονται υπόψη οι τίτλοι σπουδών του υποψηφίου, τα γνωστικά αντικείμενα τα οποία έχει διδαχθεί, τα δικαιολογητικά που προσκομίζει και η εν γένει εμπειρία του σε εργασίες νομικής φύσεως. Λαμβάνονται επίσης, υπόψη οι διαφορές των ευρωπαϊκών εννόμων τάξεων. Σε περίπτωση διαπίστωσης μη αντιστοιχίας των επαγγελματικών προσόντων, η Επιτροπή αξιολόγησης παραπέμπει το φάκελο του αιτούντος στην Επιτροπή του άρθρου 16. ...» β. ... γ. Μετά την § 3 του άρθρου 16 του ν. 4194/2013 προστίθεται νέα παράγραφος 3Α, ως εξής: «Η επιτροπή είναι αρμόδια για τον εξατομικευμένο προσδιορισμό των αντικειμένων για τα οποία οι αιτούντες των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 15 υποχρεούνται να αποδείξουν τη γνώση τους, λόγω της αναντιστοιχίας των ουσιαστικών προσόντων. Προς τούτο παρέχεται σε αυτούς το δικαίωμα συμμετοχής στη δοκιμασία επάρκειας του άρθρου 17 και μόνον ως προς εκείνα τα γνωστικά αντικείμενα, για τα οποία έχει διαπιστωθεί έλλειψη αντιστοιχίας». δ. Η ρύθμιση της § 1 του άρθρου 15 του ν. 4194/2013, όπως τροποποιείται, καταλαμβάνει και όλες τις εκκρεμείς κατά το χρόνο της δημοσίευσης του παρόντος νόμου αιτήσεις. ε. ...».

9. Κατά γενική αρχή του δικαίου, η νομιμότητα της προσβαλλόμενης πράξης ή παράλειψης κρίνεται, καταρχήν, με βάση το νομικό και πραγματικό καθεστώς του χρόνου έκδοσης ή εκδήλωσής της αντίστοιχα (βλ. ΣτΕ 1981/2005 Ολ., 3563/2008, 869/2010, 2861/2013, 3358/2014 κ.α.). Περαιτέρω, κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 95 § 5 του Συντάγματος και 50 § 4 του π.δ. 18/1989 (Α 18), που ρυθμίζουν τα της συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, η ακύρωση διοικητικής πράξης επαναφέρει την υπόθεση στο χρόνο έκδοσης της πράξης [ή συντέλεσης της παράλειψης] που ακυρώθηκε, ενώ η τυχόν εκδιδόμενη νέα

πράξη ανάγεται στο χρόνο εκείνο και διέπεται, καταρχήν, από το τότε ισχύον νομικό και πραγματικό καθεστώς. Εξάλλου, από την υποχρέωση συμμόρφωσης στις ακυρωτικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν κωλύεται η νομοθετική εξουσία ή η κανονιστικός δρώσα Διοίκηση να προβαίνουν εφεξής, με γενικές διατάξεις, σε νέες ρυθμίσεις που μεταβάλλουν το ισχύον νομοθετικό καθεστώς, το νέο δε αυτό νομοθετικό καθεστώς καταλαμβάνει τις, μετά την ακυρωτική απόφαση, εκκρεμείς ενώπιον της Διοίκησης υποθέσεις μόνον όταν το νεότερο νομοθέτημα έχει αναδρομική ισχύ ή προκύπτει ότι ο νομοθέτης δεν ανέχεται εφεξής την εφαρμογή των παλαιών διατάξεων (βλ. α) ΣτΕ 107/1991 Ολ., 419/2000, 1665/2013, 1418/2013, 7μ., 4470/2013, 3167/2014 Ολ. κ.α., β) ΣτΕ 2911/1989, 1614/1993, 3988/2005 [7μ], 2267/2007 [7μ] κ.α.). Κατά μείζονα δε λόγο, τα ανωτέρω έχουν εφαρμογή και όταν το νεότερο νομοθετικό καθεστώς άρχισε να ισχύει πριν καν εκδοθεί η ακυρωτική απόφαση (βλ. ΣτΕ 4315/2005, πρβλ. 616/2011, 1418/2013, 7μ., 4470/2013, 3167/2014 Ολ.).

10. Στην προκείμενη περίπτωση, όπως προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου, ο αιτών, πτυχιούχος (Bachelor of Laws) της Νομικής Σχολής του βρετανικού Πανεπιστημίου Westminster, με την 3580/9.4.2014 αίτησή του ζήτησε την εγγραφή του στα βιβλία ασκούμενων δικηγόρων του ΔΣΘ, επικαλούμενος τα ανωτέρω πτυχία του και το ν. 4254/2014. Ο εν λόγω δικηγορικός σύλλογος δεν αποφάνθηκε επί του αιτήματος αυτού.

11. Ο αιτών προβάλλει ότι, όπως προκύπτει από την αίτησή του προς το ΔΣΘ και τα συνημμένα σ΄ αυτήν δικαιολογητικά, διέθετε τις απαιτούμενες από τη διάταξη του άρθρου 15 του ΚΔ, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο πρώτο υποπαράγραφος ΙΕ.1 στοιχείο α΄ του ν. 4254/2014 (Α 85/7.4.2014), που υλοποιεί υποχρέωση του ελληνικού κράτους, που συνάγεται από το ενωσιακό δίκαιο, προϋποθέσεις για την εγγραφή του στα βιβλία ασκούμενων, ήτοι είναι πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και πτυχιούχος νομικής σχολής πανεπιστημίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνεπώς, κατά τον αιτούντα, με την πάροδο τριμήνου από την υποβολή της αίτησής του συντελέστηκε παράλειψη της οφειλόμενης νόμιμης ενέργειας εγγραφής του στα βιβλία ασκούμενων δικηγόρων. Εξάλλου, εφαρμοστέος ήταν ο ν. 4254/2014, υπό την ισχύ του οποίου συντελέστηκε η προσβαλλόμενη παράλειψη και όχι ο μεταγενέστερος ν. 4285/2014, που δημοσιεύθηκε στις 10.9.2014.

12. Ο ΔΣΘ με το από 14.10.2014 έγγραφο των απόψεων του προς το Δικαστήριο ισχυρίζεται ότι: α) από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 15 και 6 § 2 του Κώδικα Δικηγόρων, ως ίσχυαν κατά το χρόνο συντέλεσης της προσβαλλόμενης παράλειψης, συνάγεται ότι η αίτηση του αιτούντος για την εγγραφή του στα βιβλία ασκούμενων ήταν απορριπτέα, διότι αυτός δεν υπέβαλε αποδεικτικά της αναγνώρισης του πτυχίου του, β) υπό την εκδοχή ότι δεν είναι εφαρμοστέες οι ανωτέρω διατάξεις, εφαρμοστέα είναι η διάταξη του άρθρου 2 § 4 εδ. α΄ του ν. 4285/2014 (Α 191/10.9.2014), η οποία καταλαμβάνει και τις εκκρεμείς υποθέσεις, σύμφωνα με το εδάφιο δ΄

αυτής. Σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, η οικεία Επιτροπή Αξιολόγησης ερευνά αν τα προσόντα του πτυχιούχου Νομικής πανεπιστημίου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι αντίστοιχα με τα απαιτούμενα για την εγγραφή πτυχιούχου Νομικής ελληνικού πανεπιστημίου στο βιβλίο ασκουμένων και αποφασίζει αναλόγως.

13. Σύμφωνα με τα εκτεθέντα στη σκέψη 4, η μη εγγραφή πτυχιούχου Νομικής Σχολής πανεπιστημίου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για μόνο το λόγο της μη ακαδημαϊκής αναγνώρισης του πτυχίου του, εν προκειμένω από τον ΔΟΑΤΑΠ, παραβιάζει τις διατάξεις των άρθρων 45 και 49 ΣΛΕΕ. Εξάλλου, η διάταξη του άρθρου 15 του ΚΔ, ως ίσχυε μετά το ν. 4254/2014, η οποία ρυθμίζει ειδικώς το ζήτημα της εγγραφής στα βιβλία ασκουμένων δικηγόρων, δεν προβλέπει, κατά τη γραμματική της διατύπωση, τέτοια προϋπόθεση. Συνεπώς, η διάταξη του άρθρου 6 § 2 του ΚΔ, σύμφωνα με την οποία προϋπόθεση της κτήσης της δικηγορικής ιδιότητας είναι και η κατοχή πτυχίου Νομικού Τμήματος Νομικής Σχολής ΑΕΙ στην Ελλάδα ή ισότιμου και αντίστοιχου πτυχίου άλλης χώρας, εφόσον αυτό έχει αναγνωρισθεί σύμφωνα με τις νόμιμες διαδικασίες, ανεξαρτήτως της αληθούς εννοίας της, δεν ασκεί επιρροή, ως προς το κρίσιμο εν προκειμένω ζήτημα, οι δε ανωτέρω ισχυρισμοί του ΔΣΘ, με τους οποίους προβάλλονται τα αντίθετα, δεν ευσταθούν. Επομένως, η σιωπηρή απόρριψη του αιτήματος του αιτούντος, δεν ευρίσκει νόμιμη αιτιολογία στο γεγονός ότι η ισοτιμία και αντιστοιχία των επίμαχων πτυχίων του δεν είχε αναγνωρισθεί από το ΔΟΑΤΑΠ.

14. Κατά την έννοια του άρθρου 2 § 4 στ. δ΄ του ν. 4285/2014, ως «εκκρεμείς αιτήσεις» εγγραφής στα βιβλία ασκουμένων δικηγόρων δεν νοούνται, πάντως, αυτές, κατά της σιωπηρής απόρριψης των οποίων είχαν ασκηθεί αιτήσεις ακύρωσεως πριν από τη δημοσίευση του νόμου αυτού στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (10.9.2014). Και τούτο, διότι τέτοια επέμβαση σε εκκρεμείς δίκες, η οποία θα οδηγούσε,

μάλιστα, στην κατάργησή τους, θα έπρεπε να προβλέπεται ρητά στο νόμο ή να συνάγεται σαφώς από αυτόν (ΣτΕ 885/2003, 290, 3264/2004, 2458/2004, 7μ. κ.α.). Συνεπώς, σύμφωνα με όσα εκτίθενται στη σκέψη 9, η νομιμότητα της προσβαλλόμενης παράλειψης θα κριθεί με βάση το νομικό και πραγματικό καθεστώς του χρόνου της εκδήλωσής της, δηλαδή κατά τη συμπλήρωση τριμήνου από την υποβολή της αίτησης εγγραφής στα βιβλία ασκουμένων δικηγόρων. Επομένως, στην προκείμενη περίπτωση, εφαρμοστέες είναι οι διατάξεις του Κώδικα Δικηγόρων που διέπουν το ζήτημα της εγγραφής των πτυχιούχων Νομικών Σχολών πανεπιστημίων κρατών μελών της ΕΕ, ως ίσχυαν μετά την τροποποίησή τους με την υποπαράγραφο ΙΕ.1 της παρ. ΙΕ του άρθρου πρώτου του ν. 4254/2014, και πριν από την τροποποίησή τους με το ν. 4285/2014.

15. Η σιωπηρή απόρριψη της αίτησης του αιτούντος περί εγγραφής του στα βιβλία ασκουμένων δικηγόρων, η οποία συντελέστηκε μετά την πάροδο τριμήνου από την υποβολή της, είναι μη νόμιμη, διότι, κατά την έννοια της διατάξης της § 1 του άρθρου 15 του ΚΔ, ως ίσχυε μετά την αντικατάσταση της περ. β΄ με την υποπαράγραφο ΙΕ.1 της § ΙΕ του άρθρου πρώτου του ν. 4254/2014, ο καθ΄ ου δικηγορικός σύλλογος όφειλε να εξετάσει εάν συνέτρεχαν οι προβλεπόμενες στην παράγραφο αυτή προϋποθέσεις και, σε καταφατική περίπτωση, να εγγράψει τον αιτούντα στα οικεία βιβλία. Το ζήτημα, δε, του εφαρμοστέου μετ΄ ακύρωση νομοθετικού καθεστώτος, σύμφωνα με όσα εκτίθενται στη σκέψη 9, θα κριθεί κατά το στάδιο της συμμόρφωσης του καθ΄ ου δικηγορικού συλλόγου στην παρούσα απόφαση. Για το λόγο αυτό, που βασίμως προβάλλεται, πρέπει να γίνει δεκτή η κρινόμενη αίτηση, να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη σιωπηρή απόρριψη της 3580/9.4.2014 αίτησης του αιτούντος περί εγγραφής του στα βιβλία ασκουμένων δικηγόρων του ΔΣΘ και να αναπεμφθεί η υπόθεση στο δικηγορικό αυτό σύλλογο, για να προβεί στις νόμιμες ενέργειες.

Π Α Ρ Α Τ Η Ρ Η Σ Ε Ι Σ

Διευκρινίσεις ως προς τη συμμόρφωση της Διοίκησης σε ακυρωτική απόφαση, σε περίπτωση νομοθετικής μεταβολής μετά την άσκηση της αίτησης ακύρωσης (ΣτΕ 2617/2015)

1. Η απόφαση ΣτΕ 2617/2015 5μ του Γ΄ Τμήματος, η οποία κατέληξε στην ακύρωση της σιωπηρής απόρριψης από τον Δικηγορικό Σύλλογο Θεσσαλονίκης αίτησης εγγραφής πτυχιούχου Νομικής Σχολής πανεπιστημίου κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως ασκουμένου λόγω μη ακαδημαϊκής αναγνώρισης του πτυχίου του, επαναλαμβάνει ως προς το ζήτημα αυτό τη – στηριζόμενη στην απόφαση *Morgenbesser*– πάγια νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας όπως αποτυπώνεται στις αποφάσεις ΟλΣτΕ 2770/2011 και ΣτΕ 513/2015. Η διαφορά της απόφασης ΣτΕ 2617/2015 από την προηγούμενη σχετική νομολογία έγκειται στο ότι, ενώ στις προηγούμενες αποφάσεις είχε εφαρμογή ο Κώδικας περί Δικηγόρων, όπως κυρώθηκε με το ν.δ. 3026/1954, εν προκειμένω τυγχάνει εφαρμογής ο νέος Κώδικας Δικηγό-

ρων, δηλαδή ο ν. 4194/2013¹, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, του οποίου η κρίσιμη, για την υπόθεση, διάταξη τροποποιήθηκε μεταξύ της υποβολής της αίτησης εγγραφής του ενδιαφερομένου στα μητρώα ασκουμένων και της έκδοσης της δικαστικής απόφασης επί της αίτησης ακύρωσης που ασκήθηκε κατά της σιωπηρής απόρριψης εγγραφής². Ακριβέστερα, στις προϋποθέσεις άσκησης των κατόχων τίτλων πανεπιστημίων της αλλοδαπής που ρυθμίζονται στο άρθρο 15 § 1 του νέου Κώδικα Δικηγόρων περιλαμβάνονται το πτυχίο Νομικής Σχολής αναγνωρισμένου ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος της αλλοδαπής το οποίο έχει αναγνω-

1. ΦΕΚ Α 208/27.9.2013.

2. Όμοιες και οι ΣτΕ 2615/2015, 2616/2015, 2618/2015.

ρισθεί από τον ΔΟΑΤΑΠ ως ισότιμο με το απονεμόμενο από τις Νομικές Σχολές των ημεδαπών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Με το άρθρο 7 § 3 περ. α΄ του ν. 4205/2013³, η ως άνω διάταξη αναδιατυπώθηκε χωρίς ουσιώδη μεταβολή ως εξής : «β) είναι κάτοχοι πτυχίου Νομικής Σχολής αναγνωρισμένου ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος των ανωτέρω κρατών και το πτυχίο τους έχει αναγνωρισθεί από τον ΔΟΑΤΑΠ ως ισότιμο και αντίστοιχο με το απονεμόμενο από τις Νομικές Σχολές των ημεδαπών ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων». Σημαντική τροποποίηση επέφερε, στη συνέχεια, η υποπαράγραφος ΙΕ.1 της παρ. ΙΕ του άρθρου πρώτου του ν. 4254/2014⁴, η οποία θέτει ως προϋπόθεση την κατοχή πτυχίου Νομικής Σχολής των Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων της αλλοδαπής χωρίς να απαιτεί αναγνώριση από τον ΔΟΑΤΑΠ. Τέλος, με το άρθρο 2 § 4 του ν. 4285/2014⁵ προστέθηκε στις ανωτέρω προϋποθέσεις μια περίπλοκη διαδικασία εγγραφής, η οποία διεξάγεται από ειδική Επιτροπή Αξιολόγησης που διερευνά αν τα εν γένει προσόντα του ενδιαφερομένου είναι αντίστοιχα προς εκείνα που κατά τον κώδικα δικηγόρων απαιτούνται για την εγγραφή πτυχιούχου νομικής ως ασκουμένου. Με άλλα λόγια, η διαδικασία αναγνώρισης από τον ΔΟΑΤΑΠ φαίνεται ότι αντικαθίσταται από τη διαδικασία αξιολόγησης της νέας Επιτροπής.

2. Ανακύπτουν, επομένως, ζητήματα διαχρονικού δικαίου, που αφορούν το κρίσιμο για την εκτίμηση της νομιμότητας της προσβαλλόμενης πράξης νομικό καθεστώς, ιδίως όμως το περιεχόμενο της συμμόρφωσης, δηλαδή το νομικό καθεστώς που θα πρέπει να διέπει τη νέα πράξη την οποία θα εκδώσει ενδεχομένως η Διοίκηση, συμμορφούμενη προς την ακυρωτική απόφαση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει συναφώς η σκέψη 9 της απόφασης ΣτΕ 2617/2015, που επαναλαμβάνει τη σκέψη 12 της απόφασης ΟλΣτΕ 3167/2014⁶: «η πράξη που οφείλει να εκδώσει η Διοίκηση μετά την τυχόν ακύρωση από το Συμβούλιο της Επικρατείας προηγούμενης διοικητικής πράξεως ανάγεται στο χρόνο εκδόσεως της ακυρούμενης πράξεως και διέπεται, κατ' αρχήν, από το πραγματικό και νομικό καθεστώς που ίσχυε κατά τον χρόνο εκείνο, ως εκ της υποχρέωσης την οποία υπέχει η Διοίκηση να σέβεται το δεδικασμένο και να συμμορφώνεται προς τις ακυρωτικές αποφάσεις. Ωστόσο, η δέσμευση αυτή της Διοικήσεως δεν κωλύει τη νομοθετική εξουσία ή την κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση να προβαίνουν με γενικές διατάξεις, για τον εφεξής χρόνο, σε ρυθμίσεις που καταλαμ-

βάνουν και τις συνεπεία τυχόν ακυρωτικής αποφάσεως καθιστάμενες εκκρεμείς ενώπιον της Διοικήσεως υποθέσεις, όταν το νεότερο κανονιστικό καθεστώς έχει αναδρομική ισχύ ή προκύπτει από αυτό ότι ο νομοθέτης ή η κανονιστικώς δρώσα Διοίκηση δεν ανέχονται εφεξής την εφαρμογή των παλαιών διατάξεων (βλ. ΣτΕ 1418/2013 7μ., 4315/2005, 3627/2004, 419/2000, 951-52/1996, 107/1991, 2656/1987, 2196/1982, Ολ. 2827/1980, Ολ. 3581/1979). Σε τέτοιες περιπτώσεις, εφαρμοστέο είναι το νομικό καθεστώς που ισχύει κατά τον χρόνο εκδόσεως της νέας διοικητικής πράξεως, εκείνης δηλαδή που εκδίδεται μετά την ακυρωτική απόφαση (ΣτΕ 4315/2005, 409/2000, 951-2/2000, 107/1991). Κατά μείζονα δε λόγο, τα προαναφερόμενα έχουν εφαρμογή όταν το νεότερο νομοθετικό καθεστώς άρχισε να ισχύει πριν καν εκδοθεί η ακυρωτική απόφαση (ΣτΕ 4315/2005)». Με την απόφαση ΟλΣτΕ 3167/2014, η Ολομέλεια απέρριψε την αίτηση ακύρωσης ως αλυσιτελή, με το σκεπτικό ότι η τυχόν ακύρωση των προσβαλλόμενων παραλείψεων δεν θα ωφελούσε την αιτούσα, εφόσον οι αιτήσεις της, οι οποίες θα καθίσταντο εκκρεμείς ενώπιον της Διοίκησης συνεπεία της ακύρωσης των εν λόγω παραλείψεων, δεν θα ήταν δυνατόν να ικανοποιηθούν, μετά την εισαγωγή των νεότερων, συμβατών –όπως προέκυψε από την απόφαση που εξέδωσε το ΔΕΕ στις υποθέσεις Stanleybet International Ltd κ.λπ. (C-186/11) και Sportingbet plc (C-209/11) κατόπιν προδικαστικής παραπομπής του ΣτΕ– με το δίκαιο της Ένωσης νομοθετικών ρυθμίσεων⁷.

3. Ιδιαίτερως πρέπει να τονιστεί εν προκειμένω η άποψη της μειοψηφίας στην απόφαση ΟλΣτΕ 3167/2014, κατά την οποία η συμμόρφωση της Διοίκησης στην ακυρωτική απόφαση συνεπάγεται την υποχρέωση εφαρμογής του νομικού καθεστώτος που ίσχυε κατά τον χρόνο έκδοσης της ακυρωθείσας πράξης ή συντέλεσης της παράλειψης⁸: «Η υποχρέωση της Διοίκησης να εκδώσει, μετά από ακυρωτική απόφαση, διοικητική πράξη επί τη βάση του ισχύοντος κατά τον χρόνο της ακυρωθείσας πράξης νομικού και πραγματικού καθεστώτος αποσκοπεί στην αποτροπή της δυνατότητας της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας να μη συμμορφώνεται στις ακυρωτικές αποφάσεις μεταβάλλοντας, μετά την έκδοση της ακυρωθείσας πράξης, το νομικό καθεστώς που την διέπει, λαμβανομένου ιδιαίτερως υπόψη ότι, κατά το άρθρο 6 § 1 της ΕΣΔΑ, η εκτέλεση της δικαστικής απόφασης αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της δίκης και η διασφάλιση της εκτέλεσης των δικαστικών αποφάσεων αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της έννοιας της «δίκαιης δίκης» (βλ. ΕΔΔΑ απόφαση Hornsby κατά Ελλάδος, 19.3.1997, σε υπόθεση η οποία αφορούσε αίτηση ακύρωσης κατά σιωπηρής άρνησης της Διοίκησης). ... δεδομένου ότι οι εξαιρέσεις από την ανωτέρω συνταγματική αρχή (αναδρομικότητα του νέου νόμου, μη ανοχή εφαρμογής εφεξής των παλαιών ρυθμίσεων) είναι στενώς ερμηνευτέες, για την κάμψη της εν λόγω αρχής δεν αρκεί, όταν ο νεώτερος νόμος δεν είναι ρητώς αναδρομικός, η αυτονομία, ουσιώδης ή μη, διαφορο-

3. ΦΕΚ Α 242/6.11.2013.

4. ΦΕΚ Α 85/7.4.2014.

5. ΦΕΚ Α 191/10.9.2014.

6. Η απόφαση ΟλΣτΕ 3167/2014 αφορούσε την παραχώρηση στην ΟΠΑΠ ΑΕ του αποκλειστικού δικαιώματος διεξαγωγής, διαχείρισης, οργάνωσης και λειτουργίας τυχερών παιχνιδιών, εκδόθηκε δε επί αίτησης εταιρίας που ζητούσε την ακύρωση της παράλειψης, άλλως της σιωπηρής άρνησης του Ελληνικού Δημοσίου, να ικανοποιήσει την αίτησή της σε σχέση με την παροχή υπηρεσιών στοιχήματος στην Ελλάδα και να της χορηγήσει διοικητική άδεια για τη διεξαγωγή, διαχείριση, οργάνωση και λειτουργία στοιχημάτων προκαθορισμένης ή μη απόδοσης επί αθλητικών ή μη γεγονότων.

7. Για τις αλυσιτελείς αιτήσεις ακύρωσης βλ. Ευ. Παυλίδου, Οι αλυσιτελείς αιτήσεις ακυρώσεως στη νομολογία του ΣτΕ, ΕφημΔΔ 2/2015, σ. 246.

8. Σκέψη 14 της ΣτΕ 2617/2015.

ποίηση των νέων ρυθμίσεων σε σχέση με τις παλαιές, προκειμένου να συναχθεί ότι οι νεώτερες διατάξεις δεν ανέχονται την εφαρμογή εφεξής των παλαιών. Τούτο διότι η έκδοση διατάξεων που ρυθμίζουν ένα ζήτημα κατά τρόπο, ουσιωδώς ή μη, διαφορετικό σε σχέση με παλαιότερες διατάξεις αποκλείει εξ ορισμού, αν δεν ορίζεται άλλως (π.χ. με μεταβατικές διατάξεις), την έκδοση, βάσει των παλαιών διατάξεων, νέων διοικητικών πράξεων για το μέλλον. Δεν αποκλείει, όμως, αν δεν ορίζεται ρητώς, την έκδοση, βάσει του παλαιού νομοθετικού καθεστώτος, διοικητικών πράξεων προς θεραπεία των διαπιστωθεισών με ακυρωτική απόφαση παραβάσεων του παλαιού νομοθετικού καθεστώτος, ήτοι διοικητικών πράξεων ή ισχύς των οποίων ανατρέχει στον χρόνο έκδοσης των ακυρωθεισών. Επομένως, ανεξάρτητα από α) την κρίση ως προς τη συμβατότητα με τις επιταγές του ενωσιακού δικαίου του νέου –μετά τη συντέλεση των προσβαλλομένων παραλείψεων– νομοθετικού καθεστώτος και β) τον βαθμό διαφοροποίησης αυτού από το παλαιό νομοθετικό καθεστώς, δεν είναι αλυσιτελής η εξέταση των κρινομένων αιτήσεων, δεδομένου ότι το νέο νομοθετικό καθεστώς δεν ορίζεται ρητώς ως αναδρομικό ούτε προβλέπει ότι καταλαμβάνει και περιπτώσεις οι οποίες ανέκυψαν πριν από την θέσπισή του και άγονται εκ νέου ενώπιον της Διοίκησης μετά από ακυρωτική απόφαση. Εξάλλου, ειδικώς επί ενδίκων βοηθημάτων που έχουν ως αντικείμενο την προστασία δικαιωμάτων που απορρέουν από το ενωσιακό δίκαιο, αντίθετη εκδοχή θα συνεπαγόταν δικονομική μεταχείριση αποκλείουσα τη διασφάλιση της προστασίας των εν λόγω δικαιωμάτων, αφού η, μετά την επίδικη προσβολή αυτών, μεταβολή της νομοθεσίας θα ήταν αρκετή, χωρίς σχετική ρητή πρόβλεψη, να καταστήσει αλυσιτελή (δηλαδή ανώφελη για τον ασκούντα το ένδικο βοήθημα) την επιδιωχθείσα δικαστική προστασία, τούτο δε κατά παράβαση της υποχρέωσης σύμφωνης προς το ενωσιακό δίκαιο ερμηνείας και εφαρμογής των εθνικών δικονομικών κανόνων, προκειμένου περί προστασίας δικαιωμάτων προβλεπομένων από το ενωσιακό δίκαιο. Επομένως, η ακύρωση των συντελεσθεισών παραλείψεων είναι λυσιτελής, διότι θα έχει ως συνέπεια την επαναφορά των υποθέσεων στη Διοίκηση και την εξέτασή τους από αυτήν σύμφωνα με το τότε ισχύον νομικό καθεστώς και με όσα, ως προς την συμβατότητα αυτού με το ενωσιακό δίκαιο, έχουν κριθεί με την απόφαση του ΔΕΕ στις υποθέσεις C-186/11 και C-209/11».

4. Την άποψη αυτή φαίνεται να υιοθετεί η απόφαση ΣτΕ 2617/2015, η οποία ερμηνεύει συσταλτικά την έννοια των «εκκρεμών αιτήσεων» τις οποίες καταλαμβάνει ο νεότερος νόμος 4285/2014, που θεσπίζει περιπλοκή διαδικασία εγγραφής στα μητρώα ασκουμένων. Το Γ΄ Τμήμα συνδέει μάλιστα την εφαρμογή του νεότερου νομικού καθεστώτος σε εκκρεμείς δίκες με τα όρια της παρέμβασης του νομοθέτη στα έργα της δικαστικής εξουσίας⁹.

9. Βλ. για το θέμα Δ. Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου, Η παρέμβαση της εκτελεστικής εξουσίας στις ακυρωτικές διαφορές μέσω νομοθετικών ρυθμίσεων: η εξέλιξη της νομολογίας του ΣτΕ, εις Δ. Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου/Ευ. Κουτούπα-Ρεγκάκου, Εμβάθυνση Δημοσίου Δικαίου, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2005, σ. 171 · Ι. Μαθιουδάκη, Από την ατομική νομοθετική ρύθμιση στην ατομική νομοθετική πράξη: εξελίξεις και προοπτικές της ατομικής ρύθμισης με

Έκρινε, κατά συνέπεια¹⁰, ότι «κατά την έννοια του άρθρου 2 § 4 στοιχ. δ΄ του ν. 4285/2014, ως «εκκρεμείς αιτήσεις» εγγραφής στα βιβλία ασκουμένων δικηγόρων δεν νοούνται αυτές, κατά της σιωπηρής απόρριψης των οποίων είχαν ασκηθεί αιτήσεις ακύρωσης πριν από τη δημοσίευση του νόμου αυτού στην ΕτΚ, διότι τέτοια επέμβαση σε εκκρεμείς δίκες, η οποία θα οδηγούσε, μάλιστα, στην κατάργησή τους, θα έπρεπε να προβλέπεται ρητά στο νόμο ή να συνάγεται σαφώς από αυτόν (ΣτΕ 885/2003, 290, 3264/2004, 2458/2004 7μ). Συνεπώς, σύμφωνα με όσα εκτίθενται στη σκέψη 9, η νομιμότητα της προσβαλλόμενης παράλειψης θα κριθεί με βάση το νομικό και πραγματικό καθεστώς του χρόνου της εκδήλωσής της, δηλαδή κατά τη συμπλήρωση τριμήνου από την υποβολή της αίτησης εγγραφής στα βιβλία ασκουμένων δικηγόρων. Επομένως, στην προκείμενη περίπτωση, εφαρμοστέες είναι οι διατάξεις του Κώδικα Δικηγόρων που διέπουν το ζήτημα της εγγραφής των πτυχιούχων Νομικών Σχολών πανεπιστημίων κρατών μελών της ΕΕ, ως ίσχυαν μετά την τροποποίησή τους με την υποπαράγραφο ΙΕ.1 της § ΙΕ του άρθρου πρώτου του ν. 4254/2014, και πριν από την τροποποίησή τους με το ν. 4285/2014». Με άλλα λόγια, η νομιμότητα της σιωπηρής απόρριψης κρίνεται με βάση το νομικό καθεστώς που ίσχυε κατά την εκδήλωσή της, δηλαδή κατά τη συμπλήρωση τριών μηνών από την υποβολή της αίτησης εγγραφής, επομένως κατά τις διατάξεις του ν. 4194/2013, όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 4254/2014, όχι όμως και κατά τις τελευταίες τροποποιήσεις του ν. 4285/2014, ο οποίος δημοσιεύθηκε μετά την άσκηση της αίτησης ακύρωσης και, επομένως, δεν έχει εφαρμογή στην εκκρεμή δίκη.

5. Περαιτέρω, στη σκέψη 15, το Συμβούλιο της Επικρατείας παρέχει εμμέσως διευκρινίσεις στη Διοίκηση για τον τρόπο συμμόρφωσης στην απόφασή του. Η ακύρωση της παράλειψης συνεπάγεται αναπομπή της υπόθεσης στη Διοίκηση, εν προκειμένω στον καθ΄ ου δικηγορικό σύλλογο, ο οποίος όφειλε να εξετάσει εάν συνέτρεχαν οι προβλεπόμενες στη «διάταξη της § 1 του άρθρου 15 του ΚΔ, ως ίσχυε μετά την αντικατάσταση της περ. β΄ με την υποπαράγραφο ΙΕ.1 της § ΙΕ του άρθρου πρώτου του ν. 4254/2014» προϋποθέσεις και, σε καταφατική περίπτωση, να εγγράψει τον αιτούντα στα οικεία βιβλία. Με διακριτικό τρόπο, ο δικαστής κατευθύνει έμμεσα τη Διοίκηση ως προς το περιε-

τυπικό νόμο στην Ελλάδα, ΤοΣ 2/2010· Ο. Παπαδοπούλου, Νομοθετική κύρωση κανονιστικών πράξεων: το χρονικό της νομολογιακής μεταστροφής, ΤοΣ 1992, σ. 51 · Α. Παπαλάμπρου, Το ζήτημα των επεμβάσεων της νομοθετικής εξουσίας εις τα έργα της δικαστικής, ΤιμΤομ επί τη 125ετηρίδι του ΑΠ, Αθήνα 1963, σ. 125 · Α. Τσεβά, Θέσιση διοικητικής πράξης με νόμο, Τιμ. Τόμος ΣτΕ, 75 χρόνια, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2004, σ. 463 · Β. Χρήστου, Από την κύρωση στη θέσιση διοικητικών πράξεων δια τυπικού νόμου, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2010. Επίσης www.prevedourou.gr, Παρεμβάσεις της νομοθετικής εξουσίας στην απονομή της δικαιοσύνης (3-12-2013), με βιβλιογραφικές παραπομπές και www.prevedourou.gr, Συνταγματικότητα αναδρομικής ρύθμισης (Εμβάθυνση Δημ. Δικαίου. Συμπλ. στη θεματική της «παρέμβασης της νομοθετικής εξουσίας στα έργα της δικαστικής εξουσίας». ΣτΕ 3613.2013).

10. Στη σκέψη 14 της ΣτΕ 2617/2015.

χόμενο της συμμόρφωσης στην απόφασή του, συνοψίζοντας σε τι συνίσταται η παρανομία η οποία θα πρέπει να αρθεί. Συνεχίζει με τη σιβυλλική φράση ότι «το ζήτημα, ..., του εφαρμοστέου μετ' ακύρωση νομοθετικού καθεστώτος, σύμφωνα με όσα εκτίθενται στη σκέψη 9, θα κριθεί κατά το στάδιο της συμμόρφωσης του καθ' ου δικηγορικού συλλόγου στην παρούσα απόφαση». Οι κρίσεις όμως που διατύπωσε στις δύο πρώτες προτάσεις της σκέψης 14 υποδεικνύουν στη διάδικο Διοίκηση την υποχρέωση εφαρμογής του νόμου βάσει του οποίου κρίθηκε η νομιμότητα της προσβαλλόμενης σιωπηρής απόρριψης και όχι του μεταγενέστερου που εκδόθηκε μετά την άσκηση της αίτησης ακύρωσης. Δεδομένου ότι η εκτέλεση της δικαστικής απόφασης αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της δίκης¹¹ και «η επέμβαση σε εκκρεμείς δίκες, η οποία θα οδηγούσε, μάλιστα, στην κατάργησή τους, θα έπρεπε να προβλέπεται ρητά στο νόμο ή να συνάγεται σαφώς από αυτόν»¹², ο καθού δικηγορικός σύλλογος θα πρέπει, συμμορφούμενος προς την ακυρωτική απόφαση, να εφαρμόσει τον νόμο που ίσχυε κατά τον χρόνο εκδήλωσης της ακυρωθείσας σιωπηρής άρνησης εγγραφής και βάσει του οποίου ο ακυρωτικός δικαστής ήλεγξε τη νομιμότητα της εν λόγω άρνησης¹³.

11. Σκέψη 14 της ΟΛΣτΕ 3167/2014.

12. Σκέψη 14 της ΣτΕ 2167/2015.

13. Βλ. ενδεικτικά, P. Weil, *Les conséquences de l'annulation d'un acte administratif pour excès de pouvoir*, 1952, σ. 155· Φ. Βεγλερή, Η συμμόρφωσης της διοικήσεως εις τας αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, 1934· Π. Δαγτόγλου, Το κρίσιμο νομικό καθεστώς κατά τη θετική συμμόρφωση της διοικήσεως στις αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας, ΤιμΤομ ΣτΕ Ι, 1979, σ. 575· Γ. Κασιμάτη, Συμμόρφωση της Διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις – Μέτρα εκτέλεσης δικαστικών αποφάσεων, Μελέτες IV, Ειδικά θέματα δικαστικής εξουσίας, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2000, σ. 122· Δ. Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου, Αι συνέπειαι της ακυρώσεως διοικητικής πράξεως έναντι της διοικήσεως κατόπιν ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως, Εκδ. Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1988, σ. 256 επ.· Ευ. Κουτούπα-Ρεγκάκου, Το δεδικασμένο των αποφάσεων των Διοικητικών Δικαστηρίων, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002· Στ. Κτιστάκη, Η συμμόρφωση της Διοικήσεως στις αποφάσεις των διοικητικών δικαστηρίων μετά την αναθεώρηση του 2001, ΤοΣ 2007, σ. 813· Π. Λαζαράτου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, Εκδ. Θέμις, Αθήνα 2014· Α. Ράντου/Ν. Παπασπύρου, Η συμμόρφωση της διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 2006. Ιδιαίτερης μνείας χρήζει η διατριβή του Η. Κουβαρά, Η Διοικητική Δικαιοσύνη ως δικαιότελεστική λειτουργία. Συμβολή στην αποτελεσματικότητα της Διοικητικής Δικαιοσύνης, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015, σ. 158-170, με παραπομπή στις πρόσφατες αποφάσεις και ανάπτυξη των προβληματισμών και επικρίσεων που διατύπωσε η θεωρία σε σχέση με τον κανόνα της αναδρομής στον χρόνο έκδοσης της ακυρωθείσας πράξης. Θα πρέπει να επισημανθεί εν προκειμένω ότι ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει συναφώς η ανάλυση των δυσχερειών που αντιμετωπίζει η Διοίκηση κατά τη συμμόρφωση όσον αφορά το οργανωτικό δίκαιο, ειδικότερα δε τη συγκρότηση, σύνθεση και λειτουργία των αρμοδίων για τη συμμόρφωση συλλογικών οργάνων. Οι δυσχέρειες αυτές είναι ιδιαίτερα έντονες στην περίπτωση της εκλογής και εξέλιξης μελών ΔΕΠ, λόγω, αφενός,

6. Σε σχέση ειδικά με την εν προκειμένω εμφανή προσπάθεια του δικαστή να παράσχει στη Διοίκηση κατευθύνσεις προς διευκόλυνση της συμμόρφωσής της στην απόφασή του, θα πρέπει να επισημανθεί η πρόσφατη συζήτηση στο πλαίσιο της γαλλικής θεωρίας («οργανικής» και «πανεπιστημιακής») σχετικά με τη, νομοθετικά προβλεπόμενη στη Γαλλία, εξουσία του δικαστή να απευθύνει στη Διοίκηση «διαταγές» («*injonctions*»), διασφαλίζοντας έτσι την εκτέλεση της απόφασής του. Επισημαίνεται ότι, πριν από τη ρητή νομοθετική κατοχύρωση της ως άνω εξουσίας του δικαστή (νόμος της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1995), το *Conseil d'Etat* λειτουργούσε συχνά ως «οδηγός» ("*guide*") της Διοίκησης, παρέχοντάς της, κατά τη διατύπωση του προέδρου R. Odent, «πραγματικές νομικές γνωμοδοτήσεις» ("*de véritables consultations juridiques*"). Χωρίς, δηλαδή, να επιβάλλει την τήρηση συγκεκριμένης συμπεριφοράς, το *Conseil d'Etat* ενέτασσε στο αιτιολογικό των αποφάσεων του συμβουλές και συστάσεις ("*motifs directifs*"), με «παιδευτικό» σκοπό, προκειμένου να εξασφαλίσει το καλύτερο δυνατό πρακτικό αποτέλεσμα των αποφάσεών του και να καλύψει ελλείψεις του διατακτικών τα οποία περιορίζονταν αναγκαστικά στην ακύρωση της προσβαλλόμενης πράξης¹⁴.

7. Το χρονικό σημείο στο οποίο θα πρέπει να αναχθεί ο δικαστής για να διατυπώσει τη διαταγή προς τη Διοίκηση, την οποία, κατά το γράμμα του νόμου 8^{ης} Φεβρουαρίου 1995, «συνεπάγεται κατ' ανάγκη η απόφασή του», δεν αποτέλεσε αντικείμενο της νομοθετικής ρύθμισης, προβληματίσε όμως από νωρίς τον δικαστή¹⁵. Ως γνωστόν, κατόπιν της δικαστικής ακύρωσης της πράξης, η Διοίκηση πρέπει να αποφανθεί εκ νέου λαμβάνοντας υπόψη τα πραγματικά και νομικά δεδομένα που ισχύουν κατά την ημερομηνία που επανεξετάζει την υπόθεση βάσει της ακυρωτικής δικαστικής απόφασης και τα οποία ενδέχεται να είναι διαφορετικά από εκείνα που ίσχυαν κατά την ημερομηνία έκδοσης της ακυρωθείσας διοικητικής πράξης. Ανέκυψε, επομένως, το ερώτημα αν το

των διαδοχικών μεταβολών ως προς τη συγκρότηση και σύνθεση των εκλεκτορικών σωμάτων τις οποίες επέφεραν οι σχετικοί με τα ΑΕΙ νόμοι (ν. 2083/1992, ν. 3549/2007, ν. 4009/2011, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει), αφετέρου, των μεγάλων καθυστερήσεων κατά την έκδοση των δικαστικών αποφάσεων που ακυρώνουν τις σχετικές διαδικασίες και αναπέμπουν την υπόθεση στη Διοίκηση: βλ. συναφώς www.prevedourou.gr. Η έκταση της υποχρέωσης συμμόρφωσης της διοίκησης στο ακυρωτικό αποτέλεσμα δικαστικών αποφάσεων (ΠΜΣ, Διοικητικό Δίκαιο, 20 Μαρτίου 2014), σημεία 28-30.

14. Βλ. *Fl. Blanco*, *L'injonction avant l'injonction? L'histoire des techniques juridictionnelles apparentées à l'injonction*, RFDA 3/2015, σ. 444 (447), με πλούσιες νομολογιακές και βιβλιογραφικές παραπομπές. Για το πρόσφατο γαλλικό συνέδριο με αντικείμενο την εξουσία του δικαστή να απευθύνει διαταγές στη Διοίκηση βάσει του νόμου της 8^{ης} Φεβρουαρίου 1995, βλ. www.prevedourou.gr, *Le pouvoir d' injonction du juge administratif* (η εξουσία του διοικητικού δικαστή να απευθύνει «διαταγές» στη διοίκηση), RFDA 3/2015.

15. Ειδικά για το θέμα αυτό, βλ. *D. Labetoulle*, *De l'astreinte à l'injonction: retour sur une evolution*, RFDA 3/2015, σ. 456 (458), με τις βασικές νομολογιακές παραπομπές.

ενδεχόμενο μεταβολής των πραγματικών και νομικών δεδομένων επιτρέπει στον δικαστή, ο οποίος για την ακύρωση της προσβαλλόμενης πράξης, ανάγεται στον χρόνο έκδοσής της, να εκτιμήσει αμέσως μετά ότι η ακύρωση επιβάλλει οπωσδήποτε ένα μέτρο εκτέλεσης με συγκεκριμένο περιεχόμενο που καθορίζεται βάσει των νέων στοιχείων που ισχύουν κατά τον χρόνο λήψης τους, ή αν πρέπει να περιοριστεί στο να διατάξει τη Διοίκηση να επανεξετάσει την υπόθεση εντός ορισμένης προθεσμίας. Τη συστατική αυτή προσέγγιση, που όμως απειλούσε να υποβαθμίσει τη σημασία της πιο καινοτόμας διάταξης του νόμου της 8^{ης} Φεβρουαρίου του 1995, υιοθέτησε στην πρώτη του απόφαση το *Conseil d'Etat*¹⁶.

8. Δύο χρόνια αργότερα, σε δύο αποφάσεις που εξέδωσαν σχηματισμοί αποτελούμενοι από δύο δικαιοδοτικά τμήματα που δικάζουν από κοινού (*deux Sous-Sections réunies*), το Δικαστήριο αξιοποίησε όλες τις δυνατότητες που παρέχει η εξουσία διατύπωσης διαταγής προς τη Διοίκηση κρίνοντας ότι, στον διοικητικό δικαστή απόκειται, όταν επιλαμβάνεται αιτήματος με αντικείμενο να διαταχθεί η λήψη μέτρου εκτέλεσης με συγκεκριμένο περιεχόμενο, να αποφανθεί επί του αιτήματος αυτού λαμβάνοντας υπόψη της νομική και πραγματική κατάσταση που υφίσταται κατά τον χρόνο της απόφασής του (και όχι κατά τον χρόνο έκδοσης της διοικητικής πράξης που μόλις ακύρωσε)¹⁷.

16. CE 18 octobre 1995, *Ministre de l'Intérieur c. Reghis*, Lebon 989, AJDA 155, 115, chron. J.-H. Stahl/D. Chauvaux.

17. CE, 4 juill. 1997, n° 156298, *Éroux Bourezak*, Lebon σ. 278· AJDA 1997, σ. 584, chron. D. Chauvaux/T.-X. Girardot·AJDA 2014,

Με άλλα λόγια, στο πλαίσιο της ίδιας διαφοράς, το λειτουργήμα του δικαστή φαίνεται να διασπάται: ο δικαστής της νομιμότητας της προσβαλλόμενης πράξης ανάγεται, ως οφείλει, στον χρόνο έκδοσης της πράξης αυτής, ενώ ο δικαστής της διαταγής τοποθετείται στην ημερομηνία έκδοσης της δικής του απόφασης. Όπως είχε επισημάνει ο πρόεδρος M. Long, ενεργεί πλέον ως δικαστής πλήρους δικαιοδοσίας¹⁸. Αντίθετα, όπως εκτέθηκε ανωτέρω, στην ελληνική έννομη τάξη, η τυχόν εκδιδόμενη από τη Διοίκηση, προς συμμόρφωση στην ακυρωτική απόφαση, νέα πράξη ανατρέχει αναγκαιώς στον χρόνο έκδοσης της ακυρωθείσας, διεπόμενη κατ' αρχήν από το τότε ισχύον νομικό και πραγματικό καθεστώς και όχι από το ισχύον κατά τον χρόνο κατά τον οποίο λαμβάνουν χώρα οι ενέργειες συμμόρφωσης προς την ακυρωτική απόφαση¹⁹.

Ευγενία Β. Πρεβεδούρου

Αν. Καθηγήτρια Νομικής ΑΠΘ

σ. 109, chron. D. Chauvaux· RFDA 1997, σ. 815, concl. R. Abraham και CE, 4 juill. 1997, n° 161105, *Leveau, Lebon* σ. 282· AJDA 1997, σ. 584, chron. D. Chauvaux/T.-X. Girardot· AJDA 2014, σ. 109, chron. D. Chauvaux· RFDA 1997, σ. 819, concl. J.-H. Stahl.

18. D. Labetoulle, *De l'astreinte à l'injonction: retour sur une evolution*, όπ.π., σ. 459.

19. ΣτΕ 228, 2309/2009. Βλ. ανωτέρω, υποσημ. 13 και, αντί πολλών, Η. Κουβαρά, Η Διοικητική Δικαιοσύνη ως δικαιοτελεστική λειτουργία. Συμβολή στην αποτελεσματικότητα της Διοικητικής Δικαιοσύνης, όπ.π., σ. 158 επ.

ΔΕΦΑΘ 3650/2013

Πρόεδρος: **Χρήστος Βασιλάκης**.

Εισηγήτρια: **Άννα Μαυρομουστάκη**, Εφέτης.

Δικηγόροι: **Γ. Τράντας, Ηλ. Μικρουλέας**.

Ενόψει της αρχής της προστατευόμενης εμπιστοσύνης, η ρύθμιση των θεμάτων που αφορούν τη διεξαγωγή των απολυτήριων ή εισαγωγικών εξετάσεων και ειδικότερα εκείνων τα οποία μπορούν να επηρεάσουν τον τρόπο προπαρασκευής των μαθητών ή υποψηφίων για εισαγωγή στα ΑΕΙ ή ΤΕΙ, πρέπει να διενεργείται πριν από την έναρξη του χρόνου προετοιμασίας τους και όχι μεσούντος του χρόνου αυτού. Η ΥΑ Φ.151/19155/Β6/19.2.2010, κατά το μέρος που καταλαμβάνει τους υποψηφίους για εισαγωγή, το ακαδημαϊκό έτος 2011-2012, είναι ανίσχυρη ως προς αυτούς.

2. Με την αίτηση αυτή ζητείται η ακύρωση της από 3.11.2011 απόφασης (Θέμα 4ο) της Γενικής Συνέλευσης του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με την οποία απορρίφθηκε η εγγραφή της αιτούσας στο Τμήμα αυτό, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2011-2012, μετά την επιτυχή συμμετοχή της στις πανελ-

λίνιες εξετάσεις του Σεπτεμβρίου του έτους 2011, με την ειδική κατηγορία Ελλήνων αποφοίτων ξένων λυκείων του εξωτερικού.

3. Στο άρθρο 2 § 4 του ν. 2525/1997 (Α 188) ορίζεται ότι: «α) Κατ' εξαίρεση των διατάξεων του παρόντος άρθρου και σε ποσοστά θέσεων ανά κατηγορία επιπλέον του αριθμού εισακτέων παρέχεται δυνατότητα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: i) ... ii) ... iii) Ελλήνων αποφοίτων ξένων λυκείων ή αντίστοιχων σχολείων που λειτουργούν στο εξωτερικό ... β) Με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων καθορίζονται οι προϋποθέσεις υπαγωγής στις κατηγορίες, τα ποσοστά των θέσεων ανά κατηγορία, τα αναγκαία δικαιολογητικά, οι διαδικασίες επιλογής, ο τρόπος και οι διαδικασίες εξέτασης στην περίπτωση που υποβάλλονται σε ειδικές εισαγωγικές εξετάσεις, η ύλη των εξεταζόμενων μαθημάτων, ο τρόπος και η διαδικασία βαθμολόγησης των γραπτών δοκιμίων, τα τυχόν ελάχιστα όρια βαθμολογίας, τα αναγκαία ατομικά και συλλογικά όργανα για τη διεξαγωγή των εξετάσεων και την έκδοση των αποτελεσμάτων και την επιλογή των εισαγομένων, οι σχολές και τα τμήματα πρόσβασης ανά κατηγορία, τα εξεταζόμενα μαθήματα όταν υποβάλλονται σε ειδικές εξετάσεις, οι συντελεστές βαρύτητας για κάθε μάθημα και κάθε αναγκαία λεπτομέρεια, για την εφαρμογή των διατάξεων της παρούσας παραγράφου...».